

ЕТАПИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ БОЛГАРСЬКОЇ ЕТНІЧНОЇ МЕНШИНИ УКРАЇНИ

У статті висвітлені етапи переселення болгар на територію Південної Бессарабії впродовж XVIII–XIX ст. та проаналізована політика уряду Російської імперії щодо болгарських поселенців.

Ключові слова: Російська імперія, Османська імперія, Південна Бессарабія, болгарські переселенці.

Переселенці з різних теренів Болгарії найбільш масово з'являються на території Південної Бессарабії під час російсько-турецьких війн 1806–1812, 1828–1829 рр. та одразу після їх завершення. Міграційні процеси призвели до формування на території Буджака¹ строкатої етнокультурної спільноти задунайських переселенців, що поповнили станову верству іноземних колоністів. Безумовно, приєднання Бессарабії до Росії (1807 р. — фактично, 1812 р. — юридично) сприяло економічному і культурному розвитку регіону. Метою нашого дослідження є розкриття деяких аспектів переселенської політики Російської імперії (XVIII–XIX ст.), вивчення етапів та особливостей формування болгарської спільноти на території Південної Бессарабії, а також заходів російського уряду щодо задунайського населення.

Слід відзначити, що в окремих своїх аспектах продуктивно дана тема досліджувалася у працях сучасних вітчизняних, російських, болгарських та молдавських науковців, а саме: Л.С. Мельникової, М.П. Філіпової, О.А. Бачинської, О.В. Белої, К.К. Калчева, М.Д. Русєва, І.Ф. Грека, М.М. Червенкова та Г. Казанджиева². Осмислення процесів формування болгарської громади на

* Юлія Грищенко — аспірант відділу історії України 20–30-х рр. ХХ ст. Інституту історії України НАН України, gonzzales@ukr.net

¹ Буджак — історична область на Півдні Бессарабії, яка займає південну частину межиріччя Дунаю та Дністра, а на сході омивається Чорним морем. На сьогодні включає в себе південні райони Молдавії та південно-західну частину Одеської області.

² Мельникова Л.С. Слов'янська колонізація Південної Бессарабії (V — перша половина XIX ст.) // Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. — Вип. 20. — Ізмаїл, 2006. — С. 34–46; Філіпова М.П. Болгарське населення Південної Бессарабії у першій половині XIX ст.: Дис. ... к. і. н. — Одеса, 2012. — 394 с.; Бачинская Е.А. Болгары в казачьих формированиях Южной Украины в конце 18–19 вв. // Българите в Северного Причерноморие. Изследования и материали. — Т. 7. — С. 283–286; Белова Е.В. Миграционная политика на Юге Российской империи и переселение болгар в Новороссийский край и Бессарабию (1751–1871 гг.). — М., 2004. — 230 с.; Калчев К.К. Българската етническа общност в Бесарабия (XIX–XX в.). — Велико Търново, 2009. — 263 с.; Грек И.Ф. 1812 — поворотный год в истории Буджака и «задунайских переселенцев»/ И.Ф. Грек, Н.Д. Русев. — Кишенев, 2011. — 142 с.;

ті політичної історії Південної України є підґрунтям докладного дослідження її подальшої історії.

З середини XVIII ст. починається тривале в часі російсько-турецьке протистояння, наслідком якого стало кілька воєн. У них найактивнішу участь беруть народи, що потрапили під поневолення Османською імперією. Численні воєнні дії, а також виселення ногайців-мусульман із Буджака у 1807 р., які свого часу здійснювали набіги на Молдавське князівство, перетворили південь Бессарабії на малозаселений край³. При виселенні ногайців, адміністрація Російської імперії не чіпала тюркомовне православне гагаузьке населення. За результатами російсько-турецької війни 1787–1791 рр. Росія отримала нові території, куди почали переселятися вихідці з Балкан, зокрема болгар і гагаузи⁴. Тут на територіях, зайнятих російськими військами, з'являлося багато болгарських купців, ремісників та селян, які оселялися в містах, у молдавських селах та в колишніх ногайських колоніях. За різними даними, на початку XIX ст. у Південній Бессарабії проживало від 6 до 8 тис. болгар та гагаузів⁵.

Російсько-турецька війна 1806–1812 рр. відмежувала наступний, другий етап болгарської колонізації. Як відомо, на боці російської армії воювали болгар, гагаузи, серби та представники інших християнських народів Балканського півострова. Під час військових дій М.І. Кутузова (головнокомандуючого Молдавською армією) при Туртукаї та Сілістрі у складі російської армії діяв двотисячний загін болгар та гагаузів — так зване «Земське болгарське військо»⁶.

У цей час у Південній Бессарабії з'явилися нові болгарські поселення (Долукію, Кубей, Курчи та Каракурт; нині — це села Багате Ізмаїльського району, Червоноармійське, Виноградівка та Жовтневе Болградського району⁷). Загалом за цей період до Бессарабії переселилося близько 3 тис. болгар⁸, які на відміну від перших болгарських колоністів, яких називали «старими», отримали найменування «нові болгар».

За положеннями Бухарестського мирного договору з Османською державою (1812 р.) до Російської імперії була приєднана Бессарабія — на той час розорений та малозаселений край з чисельністю населення близько 240 тис.

Грек И.Ф. Българите от Украина и Молдова. Минало и настояне/ *И.Ф. Грек, Н.Н. Червенков.* — София, 1993. — 296 с.; *Казанджиев Г.* Преселение на болгары в Бесарабия. 1765–1878 г. — Добрич, 2011. — 248 с.

³ *Скальковский А.А.* Хронологическое обозрение истории Новороссийского края. 1730–1823. — Ч. II. — Одесса, 1838. — С. 126.

⁴ *Зеленчук В.С.* Население Бессарабии и Приднестровья в XIX в.: этнические и социально-демографические процессы. — Кишнев, 1979. — С. 67.

⁵ *Белова Е.В.* Назв. праця. — С. 87.

⁶ *Златарски В.Н.* История на българската държава. — София, 1934. — Т. 2. — С. 68.

⁷ История городов и сел Украинской ССР: В 26 т. Одесская область. — К., 1978. — С. 384–386.

⁸ *Зеленчук В.С.* Назв. праця. — С. 185.

осіб⁹. Для зміцнення свого становища на новій території російський уряд розпочав освоєння південно-бессарабських земель.

Зазначимо, що впродовж 1812–1873 рр. Бессарабія була областю, керованою місцевим урядом на чолі з військовим губернатором. Область входила до складу Подільського, а згодом — Новоросійського губернаторства. 1816 р. була започаткована посада намісника Бессарабії, до компетенції якого входили військові та громадянські питання. З 1873 р. Бессарабія стає губернією, що складалася з 8 повітів — Хотинського, Бельцького, Сорокського, Орґеєвського, Кишинівського, Бендерського, Аккерманського та Ізмаїльського. Болгари проживали на території трьох останніх повітів.

Після переселення справами нових поселенців опікувалися начальники російських військ, які перебували на даних територіях. У Бухаресті 26 квітня 1811 р. М.І. Кутузов підписав звернення до бажаючих переселитися до Росії, у якому їм давалися щедрі обіцянки: вільні землі, обрані самими поселенцями; захист від місцевих поміщиків та звільнення від податків на кілька років. Внаслідок цього кількість переселенців з 4 тис. у 1809 р. зростає до 25 тис. у 1812 р. За ініціати́ви Михайла Іларіоновича було створено комітет ведення справ, пов'язаних із переселенням та управлінням колоніями, на чолі із дійсним статським радником А.Я. Коронеллі.

Але після від'їзду Кутузова (у зв'язку з початком війни з наполеонівською Францією) управління в краї почало здійснюватися за місцевими законами та звичаями, а саме: переселенців адміністративно прирівняли до корінного населення та позбавили особливого становища. Водночас більш жорсткою стала відкупна система, буджакські землі віддавали в оренду місцевим боярам-поміщикам, які господарювали на них до 1819 р., захоплюючи при цьому державні землі, розорюючи та пригнічуючи нових жителів. Все це стало причиною відтоку переселенців з Бессарабії назад на батьківщину. Ті, хто залишився, чинили жорсткий опір, який у липні 1815 р. переріс у збройне протистояння.

8 вересня 1815 р. представники переселенців передали командуючому 2-ї армії Л.Л. Бенігсену лист, у якому вимагали поселити їх компактно на спільній території та «дати їм хорошого начальника»¹⁰. У відповідь на це імператор Олександр I створив особливу комісію із розслідування дійсного становища переселенців Бессарабії, до складу якої увійшли два представники від 2-ої Дунайської армії. Результати перевірки були приголомшливими, оскільки викривали зловживання чиновників регіону усіх рангів. Виявилось, що невдовзі після того, як на нових землях оселялися задунайські поселенці, з'являлися «володарі» цих земель, вимагаючи віддавати їм десятину врожаю та відпрацьовувати 12 днів панщини на рік. Попри опір, який чинився роботі комісії, були підготовані «Зауваження про бессарабських переселенців» та «Перелік задунайських переселенців», які паралельно з рапортом-звітом були направлені

⁹ *Бернштейн С.Б.* Основные этапы переселения болгар в Россию в 18–19 веках // Советское славяноведение. — 1980. — № 1. — С. 42–59.

¹⁰ *Мещеряк И.И.* Антикрепосническая борьба гагаузов и болгар Бессарабии в 1812–1820 гг. — Кишинев, 1957. — С. 87–89.

імператору. Навесні 1816 р. після об'їзду графом П.Д. Кисельовим території Бессарабії, відбулася його зустріч з Олександром І, в результаті якої було ухвалено рішення про відрядження до Бессарабії генерала І.М. Інзова. Останній користувався величезним авторитетом серед болгарського населення, адже саме він за часів російсько-турецької війни 1787–1791 рр. приймав участь в штурмі турецьких фортець Аккерману і Бендер. Також відомо, що в часи російсько-турецької війни 1806–1812 рр. Інзов був комендантом фортеці Сілістрія та керував переїздом майбутніх колоністів через Дунай до Бессарабії.

12 травня 1816 р. Міністерство внутрішніх справ започаткувало посаду попечителя для задунайських переселенців в Буджаку, на яку був призначений О. Бахмет'єв. Таким чином, російський уряд продемонстрував зацікавленість верховної влади Російської імперії у розвитку Бессарабії, але можливість остаточної реалізації урядових рішень з'явилась дещо пізніше, після реорганізації системи управління Бессарабською областю.

У березні 1818 р. для загального керівництва новими землями був утворений Піклувальний комітет про колоністів (іноземних поселенців) Південного краю Росії¹¹, який очолив І.М. Інзов¹². Пізніше він також став опікуном переселенців Бессарабської області. Одним із перших кроків Інзова на новій посаді стала підготовка Рапорту імператору, у якому порушувалися питання щодо гарантування прав переселенців на пільги та привілеї, даровані ще Катериною II Маніфестом від 22 липня 1763 р. для іноземних колоністів¹³. У квітні 1818 р. у Буджаку був прийнятий «Устав про створення Бессарабської області», який відіграв вирішальну роль у вирішенні багатьох проблемних питань переселенців.

За десять років (29 лютого 1828 р.) замість Устава 1818 р. були прийняті «Постанови для управління Бессарабською областю». Найбільш повне тлумачення прав і привілеїв бессарабських болгар містилося у імператорському указі «Про поселення в Бессарабію болгар та інших задунайських переселенців» (29 грудня 1819 р.) та акті міністра внутрішніх справ В.П. Кочубея (12 березня 1820 р.), які прирівнювали їх до іноземних колоністів.

Розпорядження імператора відкрило болгарам широкі можливості для соціально-економічного та духовного розвитку: вони мали право переходити з колоністів до інших категорій населення з подальшою можливістю працевлаштування на державних підприємствах; торгівлі; виїзду за кордон; купівлі земельних наділів. З 1820 р. до введення акцизної системи (1863 р.) їм надавалося право вільної торгівлі вином та горілчаними виробами для населення. Переселенці отримали податкові пільги на строк від 3 до 10 років. Адже до проведення військової реформи в Російській імперії (1874 р.) болгар звільнялися від військової повинності. Пільги та обов'язки колоністів були зафіксовані в

¹¹ Полное собрание законов Российской империи. — Т. 35. — Режим доступа: http://www.nlr.ru/e-res/law_r/search.php. — № 27312.

¹² *Фадеев М.А.* Воспоминания // Русский архив. — 1891. — № 3. — С. 424.

¹³ Полное собрание законов Российской империи. — Т. 13. — Режим доступа: http://www.nlr.ru/e-res/law_r/search.php. — № 11879.

«Уставі про колонії іноземців імперії». Для нагляду за колоніями була введена посада Товариша Старшого Члена Бессарабської контори. Ним став ротмістр Д. Ватікіоті.

Після указу 1819 р. за розпорядженням І.М. Інзова задунайським переселенцям були виділені земельні наділи під утворення колоній. У таких поселеннях болгари отримували звання «колоніста». Управління болгарськими колоніями, окрім Піклувального комітету та Бессарабської контори, здійснювали органи місцевого самоврядування — окружні й сільські прикази. На рівні округів керівництво здійснювалося окружним приказом, до складу якого входили окружний староста та два засідателі. Сільські прикази підпорядковувалися окружним та склалися з виборного, двох старост і писаря. До кола повноважень органів самоврядування входили господарські та фінансові питання, благоустрій колоній, збір поземельного податку, народна освіта та охорона здоров'я, розквартирування військ тощо.

1821 р. І.М. Інзов ініціював початок будівництва на березі лиману Ялпуг нового міста Болград. Незабаром воно стало адміністративним центром болгарських поселень Південної Бессарабії. Раніше адміністрація розміщувалася в селі Табаки, яке було перейменовано у Болград. Також була складена «Відомість округів, утворених в Бессарабській області для поселення болгар та інших задунайських переселенців». 57 поселень об'єднали в 5 округів: Прутський, Кагульський, Ізмаїльський та Верхньо- та Нижньо-Буджакський¹⁴, які були підпорядковані Бессарабській конторі іноземних переселенців при Піклувальному комітеті.

Внаслідок інтенсивної болгарської колонізації першої чверті XIX ст. західна частина Буджаку в основному була заселена задунайськими переселенцями. Офіційно ця територія називалася «Нова Булгарія»¹⁵. За даними В.М. Кабузана кількість болгар та гагаузів на 1818 р. складала 27 062 особи, їх частка серед задунайських переселенців становила 78,3%¹⁶.

Наступна хвиля болгарської міграції пов'язана з наслідками російсько-турецької війни 1828–1829 рр. Цей етап вирізняється масовістю, однак якісні характеристики процесу зазнали суттєвих змін. Спочатку царський уряд був зацікавлений у переселенні до Південної Бессарабії груп поселенців з метою швидшого освоєння земель, тому створював колоністам досить сприятливі умови. Планувалося організувати переселення болгар тих професій, яких не вистачало в регіоні, а саме: корабелів, матросів, ремісників, торговців та виноробів¹⁷. Однак ця політика зазнала краху, адже основна маса болгар були хліборобами. Не сприяли вирішенню проблеми ані заохочення різними варіантами пільг, ані надання привілеїв. Незабаром ставлення правлячих кіл Росії до болгарської еміграції кардинально змінюється. Так, міністр фінансів Є.Ф. Ка-

¹⁴ Белова Е.В. Назв. праця. — С. 96–97.

¹⁵ Бернштейн С.Б. Болгарские говоры Южного Буджака // Статьи и материалы по болгарской диалектологии СССР. Вып. 2. — М., 1952. — С. 5–20.

¹⁶ Кабузан В.М. Народонаселение Бессарабской области и левобережных районов Приднестровья (конец 18 — первая половина 19 в.). — Кишенев, 1974. — С. 33.

¹⁷ Белова Е.В. — Назв. праця. — С. 105.

наркін у своїй доповіді наголошує на тому, що переселення болгар було фінансово обтяжливим та не вигідним для Росії¹⁸.

Чому так сталося? По-перше, все очевиднішим ставав дефіцит вільних земель. Після завершення війни, результатом якої стало підписання Адріано-польського миру (2 вересня 1829 р.), за умовами якого Болгарія не отримала автономії, а усі завойовані російськими військами болгарські території поверталися до Туреччини, участь болгар у військових діях на стороні російських військ створювала серйозну загрозу репресій з боку османів. Тому одна із статей цього мирного договору передбачала право переселення підданих обох держав зі своїми родинами та рухомим майном до іншої країни протягом 18 місяців¹⁹. По-друге, облаштування великої кількості переселенців, серед яких велику частину складали малозабезпечені, потребувало від царської влади величезних фінансових витрат.

Одразу після підписання мирного договору почалося масове переселення болгар до Російської імперії. Протягом 1829–1830 рр. їх кількість становила, за підрахунками різних авторів, від 39 до 62 тис. осіб²⁰. Для вирішення питання з нестачею земель І.М. Інзов вніс пропозицію, яка полягала в тому, щоб «старі» колоністи передавали «новим» по 10 десятин землі. Отже, земельний наділ на той час становив вже 50 десятин замість 60, як було раніше, але це не вирішило проблему як таку²¹. Згодом, наділ зменшився ще удвічі.

Масовий приток переселенців призвів до певного переформатування системи управління колоніями. 1832 р. було створено Управління задунайських переселенців, яке увійшло до складу Піклувального комітету, на чолі якого стояв керівник (до 1844 р. М.Г. Бутков). Останній призначався міністром внутрішніх справ, а з 1837 р. — міністром державного майна. Новостворена установа отримала практично необмежені адміністративні права в межах колоністських округів.

На початку 30-х рр. ХІХ ст. переселення болгар до Бессарабії майже припинилося. Більше того — почалася їх масова рееміграція, що була пов'язана, по-перше, із невдоволенням політикою російського уряду, який не зміг надати новим колоністам якісні земельні ділянки належного розміру та створити сприятливі умови проживання у містах; по-друге, із неврожаями 1832–1834 рр., епідеміями холери і чуми. Для боротьби із епідеміологічними захворюваннями, які були досить поширеними серед болгарських переселенців, створювалися карантинні табори. В них переселенці мешкали певний час і лише після цього їм дозволялось переїздити на остаточне місце проживання²². Відомості про чи-

¹⁸ Там само. — С. 109.

¹⁹ Под стягом России: сборник архивных документов / Сост. А.А. Сазонова, Г.Н. Герасимова. — М., 1992. — С. 380.

²⁰ Мещеряк И.И. Переселение болгар в Южную Бессарабию. 1828–1834 гг. — Кишнев, 1965. — С. 100.

²¹ Мещеряк И.И. Социально-экономическое развитие болгарских и гагаузских сел в Южной Бессарабии (1808–1856 гг.) — Кишнев, 1970. — С. 25–27.

²² Мещеряк И.И. Переселение болгар в Южную Бессарабию. 1828–1834 гг. — Кишнев, 1965. — С. 202.

сельність болгар, які залишили територію Російської імперії в ці роки, різняться та становлять від 18 до 20 тис. осіб. Як бачимо, кількість болгар-переселенців за кілька років зменшилася майже удвічі.

Загалом станом на кінець 1834 р. існувало 83 колонії (їх кількість не змінювалася до 60-х рр. XIX ст.) задунайських переселенців, які входили до складу 4 округів. Колишні Кагульський і Прутський округи були об'єднані в один — Кагул-Прутський (з центром у Хаджі-Абдулі), Нижньо- і Верхньо-Буджакський, з центрами відповідно в Іванівці та Комраті, Ізмаїльський округ з центром в Болграді залишився без змін²³. Загальна чисельність болгарського населення становила 57 154 особи²⁴.

На третьому етапі еміграції болгарська громада стабілізувала свої соціально-економічні характеристики. Як і раніше 2/3 з них були селянами, які переважно займалися городництвом (вирощували різноманітні овочеві культури), садівництвом, виноградарством та виноробством, шовківництвом та ремісництвом (столярством, ткацтвом, котлярством та бочкарством). Решту склали купці, торговці та священники. Болгари-переселенці отримали можливість засновувати у своїх поселеннях школи. Перші навчальні заклади тут з'явилися у 20-х рр. XIX ст., а у 40-х рр. їх нараховувалося вже 84 (серед яких одна школа для дівчат у Болграді). Також у Болграді в 40-х рр. було засноване центральне училище, яке готувало вчителів, писарів та землемірів.

З Кримською війною 1853–1856 рр. пов'язане останнє масове переселення болгар. Як і в попередніх російсько-турецьких війнах, болгарі воювали на боці Російської імперії. Невдалий хід бойових дій і відступ російської армії з Болгарії призвів до переселення 6,6 тис. осіб (близько 900 сімей) з Силистренського краю на територію Бессарабії. У 1854 р. вони зупинилися в 62 болгарських колоніях задунайських переселенців Ізмаїльського, Нижньо- і Верхньо-Буджакського округів. Особливістю цього переселення стало те, що російський уряд практично не надавав допомоги переселенцям, переклавши усі тяготи з облаштування на плечі самих колоністів. Важкі соціальні та економічні обставини, нестача продуктів харчування та неврожаї спонукали частину переселенців повернутися на батьківщину.

Кримська війна завершилася поразкою Росії. Згідно з Паризьким мирним договором (18 (30) березня 1856 р.) вона передала Молдавському князівству південну частину Бессарабії, на території якої знаходилися 40 болгарських колоній, зокрема м. Болград. Натомість жителям втраченої території була надана можливість вільного переходу до Росії. Тій категорії болгар, які відійшли до Молдавії, але бажали повернутися до Росії, на умовах Високого повеління (4 червня 1856 р.) надавали ті ж права, що й решті переселенців.

На той час у російській частині Бессарабії залишилися 43 колонії, які територіально були включені до Аккерманського та Бендерського повітів. Для них було передбачене окреме управління — Настоятельство болгарських бессарабських колоній. Ті колонії, які залишилися у кордонах Молдавського кня-

²³ Белова Е.В. Назв. праця. — С. 119–121.

²⁴ Там само. — С. 116.

зівства у березні 1860 р. були позбавлені своїх привілеїв, адже саме в цей час закінчився термін добровільного переселення, встановлений для бажаючих перейти до Росії.

Подальші заохочувальні заходи уряду Російської імперії призвели до масового переселення болгар та гагаузів спершу в російську частину Бессарабії, а з весни 1861 р. — до Приазов'я. Для болгарських переселенців в Приазов'ї російський уряд виділив 214 тис. десятин землі, фінансову допомогу та звільнив їх на кілька років від сплати податків²⁵. Перший масовий приток болгар до приазовських степів відбувся після підписання 26 грудня 1860 р. Олександром II указу, за яким було дозволено організоване переселення болгар до Таврійської, Херсонської та Катеринославської губерній. Переселенці отримували статус колоністів і відповідно до норм законодавчого права Російської імперії мали пільги на облаштування і ведення сільськогосподарських робіт; болгарам-переселенцям покривали витрати на переїзд; виплачувалося по 125 карбованців сріблом на початок ведення власного господарства та будівництво житла; вони отримали 9 десятин землі на родину й звільнення від сплати податків і повинностей строком до 8 років²⁶. Надалі нерегламентована міграція болгар на Приазовські землі відбувалася з соціально-економічних та політичних причин, незалежно від загальної колоніальної політики Російської імперії. Такі випадки міграції з боку болгар знаходили підтримку держави, зважаючи на позитивну роль болгар у господарському освоєнні південних регіонів імперії.

Загальна кількість болгар на середину ХІХ ст. на території Південної Бессарабії складала 73 230 осіб²⁷. Таким чином, внаслідок міграційних потоків середини 60-х рр. ХІХ ст. сформувалися три райони компактного розселення болгар — Бессарабія, Приазов'я та Крим, а також ряд дисперсних колоній у Херсонській губернії: під Одесою, Миколаєвом та Тирасполем. Юридичний та адміністративний устрій задунайських колоністів Росії не змінювався до реформ 1871 р., а в Румунії — до 1874 р. 4 червня 1871 р. в Росії були введені Правила громадського та поземельного устрою з управління поселенцями, які ліквідували особливе колоністське управління та змінили соціальний статус болгарського населення півдня Російської імперії. Тепер воно підпорядковувалося місцевим органам влади. За правилами, надавалась можливість утворення громад на базі існуючих колоністських округів, а юридичний статус болгар порівнювався до решти сільського населення імперії. В румунській частині Бессарабії реформа була проведена 1874 р. Вона передбачала, що колоністи залишаються повними власниками земельного наділу у 50 десятин. Але впродовж 15 років встановлювалося не індивідуальне, а общинне землекористування, колоністи не мали права купівлі-продажу землі. На відміну від реформи в Росії, реформа в Румунії не передбачала змін соціально-правового та адміністра-

²⁵ Белова Е.В. Назв. праця. — С. 183.

²⁶ Поцупко Е.А. Болгары в Приазовье — Донбассе (XVIII–XIX вв.) // Болгари Приазов'я. Історія та сучасність. Матеріали регіонального круглого столу. Донецьк, 22 грудня 2007 р. — Донецьк, 2007. — С. 70.

²⁷ Скальковский А.А. Болгарские колонии в Бессарабии и Новороссийском крае. Статистический очерк. — Одесса, 1848. — С. 100.

тивного управління колоніями, звільнивши їх від рекрутських наборів ще на 10 років. Після 1878 р., коли румунська частина Бессарабії знову перейшла до складу Росії, болгарське населення області входило до складу 3 повітів — Аккерманського, Бендерського та Ізмаїльського.

Зростання чисельності населення болгарських колоній та нестача земель для господарювання стали спонукальним чинником розселення болгар теренами імперії. До 1881 р. в Криму було засновано кілька болгарських сіл. Наприкінці ХІХ — початку ХХ ст. вихідці з материнських колоній Бессарабії заснували ряд нових поселень. Внутрішнім міграціям на початку ХХ ст. сприяла столипінська аграрна реформа 1906–1910 рр., яка дозволяла селянам залишати громади, поселятися на хуторах та переходити на вільні землі. Ліквідувавши общинну форму землекористування, реформа створила сприятливі умови для подальшого розселення болгарського населення теренами України.

Отже, болгарська колонізація Південної Бессарабії, яка тривала протягом майже двох століть призвела до формування в Російській імперії нової етнічної громади. Загальна її чисельність на початок ХХ ст. становила понад 150 тис. осіб. Політика Російської держави щодо освоєння південних регіонів імперії силами іноземних колоністів сприяла створенню міцного соціально-економічного підґрунтя болгарських колоній. Попри всі складнощі адаптаційного періоду, їх становище було набагато кращим за становище українського та російського селянства. Скориставшись із наданих пільг, болгарські колоністи впевнено увійшли до багатомовного етнонаціонального простору Південної України.

ЭТАПЫ И ОСОБЕННОСТИ ПРОЦЕССА ФОРМИРОВАНИЯ БОЛГАРСКОЙ ЭТНИЧЕСКОЙ МЕНШИНЫ УКРАИНЫ

Юлия Грищенко (аспирант отдела истории Украины 20–30-х гг. ХХ в. Института истории Украины НАН Украины, gonzzales@ukr.net)

В статье освещены этапы переселения болгар на территорию Южной Бессарабии в течение XVIII–XIX вв. и проанализирована политика правительства Российской империи по болгарским поселенцам.

Ключевые слова: *Российская империя, Османская империя, Южная Бессарабия, болгарские переселенцы.*

STAGES AND FEATURES OF THE PROCESS OF FORMATIONS OF THE BULGARIAN ETHNIC MINORITY IN UKRAINE

Julia Grishchenko (graduate student of the Department of History of Ukraine
(1920–1930s) of Institute of History of Ukraine, gonzzales@ukr.net)

The article defines the stages of resettlement Bulgarians to South Bessarabia during the XVIII–XIX centuries and analyzed the government policy of the Russian Empire towards Bulgarian settlers.

Keywords: *Russian Empire, the Ottoman Empire, Southern Bessarabia, Bulgarian immigrants.*